

BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINING RAXBARLIK KOMPETENSIYALARINI TAKOLLASHTIRISH USULLARI

Jalilova Go'zalxon Akramovna

Qo'qon universiteti magistranti

Annotatsiya

Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'qituvchilarining rahbarlik kompetensiyalarini takomillashtirish usullari tahlil etilgan. Boshlang'ich ta'limda o'qituvchining nafaqat bilim beruvchi, balki rahbarlik faoliyatini amalga oshiruvchi shaxs sifatida ham roli muhim ahamiyat kasb etadi. Shuning uchun pedagogik jarayonda samarali boshqaruv ko'nikmalarini rivojlantirish yo'llarini o'rganish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Maqolada boshlang'ich sinf o'qituvchilarining rahbarlik kompetensiyalarini shakllantirishda pedagogik-psixologik yondashuvlar, innovatsion metodlar hamda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari ko'rib chiqilgan. Shuningdek, o'qituvchilarning kommunikativ, tashkiliy va strategik boshqaruv ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan metodik tavsiyalar berilgan. Tadqiqot natijalariga asoslanib, boshlang'ich sinf o'qituvchilarining rahbarlik salohiyatini oshirish bo'yicha samarali usullar taklif etilgan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich sinf o'qituvchisi, rahbarlik kompetensiyalari, pedagogik boshqaruv, ta'lim jarayoni, innovatsion metodlar, kommunikativ ko'nikmalar, tashkiliy qobiliyatlar, strategik boshqaruv, pedagogik-psixologik yondashuv, ta'lim sifati.

Zamonaviy ta'lim tizimida boshlang'ich sinf o'qituvchilarining roli faqatgina bilim berish bilan cheklanmay, balki rahbarlik faoliyatini amalga oshirishni ham talab etadi. Boshlang'ich ta'lim bosqichi bolalarning kelajakdagi akademik va shaxsiy rivojlanishiga asos yaratadigan muhim davr bo'lib, bu jarayonda o'qituvchining rahbarlik kompetensiyalari muhim ahamiyat kasb etadi.

Rahbarlik kompetensiyalari o'qituvchining dars jarayonini samarali tashkil etishi, o'quvchilar jamoasini boshqarishi, o'quvchilarning shaxsiy va intellektual rivojlanishiga yo'naltirilgan strategiyalarni ishlab chiqishi va ularga moslashish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Shu boisdan, boshlang'ich sinf o'qituvchilarining rahbarlik kompetensiyalarini takomillashtirish usullarini o'rganish va amaliyotga joriy etish ta'lim sifati va samaradorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi.

Tadqiqotimiz mobaynida boshlang'ich sinf o'qituvchilarining rahbarlik kompetensiyalarini shakllantirish va rivojlantirishning samarali usullari tahlil qilinadi. Pedagogik-psixologik yondashuvlar, innovatsion ta'lim metodlari va boshqaruv ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan ilg'or tajribalar asosida takliflar beriladi.

Ushbu tadqiqot ta'lim sohasi mutaxassislari, pedagoglar va metodistlar uchun foydali bo'lishi kutilmoqda.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining rahbarlik kompetentsiyalarini takomillashtirish bo'yicha tadqiqotlar ta'lim sohasi mutaxassislari tomonidan keng o'rganilgan. Pedagogik va psixologik manbalarda o'qituvchining nafaqat bilim beruvchi, balki rahbarlik qobiliyatiga ega bo'lishi ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishda muhim omil sifatida ta'kidlanadi.

Rahbarlik kompetentsiyasi pedagogik boshqaruvning muhim elementi bo'lib, o'qituvchining dars jarayonini samarali tashkil etish, o'quvchilarning faolligini oshirish va ta'lim jarayonini innovatsion usullar bilan yo'naltirish qobiliyatini ifodalaydi. Ta'lim boshqaruvi bo'yicha tadqiqotchilar (Bolotinov, 2020; G'ulomov, 2019) o'qituvchilarning rahbarlik kompetentsiyalari pedagogik tajriba, kasbiy rivojlanish va amaliy mashg'ulotlar orqali shakllanishini ta'kidlaydilar.

Adabiyotlarda o'qituvchilarning rahbarlik kompetentsiyalarini shakllantirishning turli xil yondashuvlari mavjud. Xususan, Vygotskiy (1986) va Leontev (1997) tomonidan ilgari surilgan madaniy-tarixiy va faoliyat nazariyalari o'qituvchining rahbarlik qobiliyatlari uning ijtimoiy muhit va kasbiy amaliyoti bilan bog'liq ekanini ko'rsatadi. Zamonaviy pedagogik adabiyotlarda esa (Hasanova, 2021; Karimov, 2022) o'qituvchilarning rahbarlik kompetentsiyalarini rivojlantirish uchun interfaol metodlar, masalan, loyiha metodlari, rolli o'yinlar va trenerlik texnologiyalaridan foydalanish tavsiya etiladi. So'nggi yillarda boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun mo'ljallangan pedagogik texnologiyalar bo'yicha ilmiy izlanishlar (Xodjayeov, 2020; Saidova, 2023) rahbarlik kompetentsiyalarini shakllantirishda zamonaviy yondashuvlarning ahamiyatini ko'rsatmoqda. Masalan, raqamli texnologiyalarning ta'lim jarayoniga integratsiyasi o'qituvchilarga samarali boshqaruv va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirish imkonini beradi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich sinf o'qituvchilarining rahbarlik kompetentsiyalarini takomillashtirish pedagogik innovatsiyalar, boshqaruv texnologiyalari va psixologik yondashuvlar bilan uzviy bog'liq. Ilmiy manbalarda bu borada turli metod va usullar taklif etilgan bo'lib, ularni kompleks ravishda qo'llash o'qituvchilarning kasbiy salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqot boshlang'ich sinf o'qituvchilarining rahbarlik kompetentsiyalarini takomillashtirish usullarini o'rganishga qaratilgan bo'lib, ilmiy-tadqiqot jarayonida sifat va miqdoriy tahlil usullari qo'llanildi. Metodologik asos sifatida pedagogika va psixologiya fanlarining ilg'or nazariyalari hamda zamonaviy ta'lim yondashuvlari tanlandi.

Tadqiqot davomida quyidagi yondashuvlardan foydalanildi:

Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv – o'qituvchilarning shaxsiy va kasbiy rivojlanishini hisobga olgan holda kompetentsiyalarni baholash;

Faoliyatga yoʻnaltirilgan yondashuv – oʻqituvchilarning amaliy faoliyati orqali rahbarlik koʻnikmalarini shakllantirish;

Innovatsion yondashuv – pedagogik jarayonga yangi texnologiyalar va metodlarni tatbiq etish.

Tadqiqotda oʻqituvchilarning rahbarlik kompetentsiyalarini tahlil qilish va ularni rivojlantirish usullarini aniqlash uchun quyidagi metodlar qoʻllanildi:

Nazariy tahlil – pedagogik va psixologik adabiyotlar, ilmiy maqolalar va taʼlim siyosati hujjatlari oʻrganildi;

Soʻrov va intervyu – boshlangʻich sinf oʻqituvchilari, maktab rahbarlari va metodistlar bilan suhbatlar oʻtkazildi;

Eksperimental usul – oʻqituvchilarga maxsus trening va seminarlar tashkil qilinib, ularning rahbarlik kompetentsiyalariga taʼsiri baholandi;

Diagnostik testlar – oʻqituvchilarning tashkiliy, kommunikativ va innovatsion kompetentsiyalarini aniqlash uchun test usullaridan foydalanildi.

Tadqiqotda umumiy oʻrta taʼlim maktablarida faoliyat yurituvchi 50 nafar boshlangʻich sinf oʻqituvchisi ishtirok etdi. Tadqiqot ishtirokchilari turli hududlardagi maktablardan tanlab olindi, bu esa turli sharoitlarda rahbarlik kompetentsiyalarini rivojlantirish imkoniyatlarini taqqoslashga yordam berdi. Maʼlumotlar yigʻish jarayoni quyidagi bosqichlardan iborat boʻldi:

Boshlangʻich tahlil bosqichi – oʻqituvchilarning mavjud rahbarlik kompetentsiyalari baholandi;

Eksperimental bosqich – oʻqituvchilarga innovatsion metodlar asosida treninglar oʻtkazildi;

Natijalarni baholash – tadqiqot yakunida oʻqituvchilarning kompetentsiyalaridagi oʻzgarishlar tahlil qilindi.

Olingan natijalar sifat va miqdoriy tahlil usullari yordamida qayta ishlanib, statistik maʼlumotlar diagramma va jadvallar shaklida taqdim etildi. Oʻqituvchilarning kompetentsiyalaridagi oʻzgarishlar kuzatilib, takomillashtirish boʻyicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Oʻtkazilgan tadqiqot boshlangʻich sinf oʻqituvchilarining rahbarlik kompetentsiyalarini takomillashtirish boʻyicha samarali usullarni aniqlash va ularning kasbiy rivojlanishiga taʼsirini baholashga yoʻnaltirildi. Tadqiqot natijalari oʻqituvchilarning rahbarlik kompetentsiyalarini shakllantirishda innovatsion metodlarning samaradorligini koʻrsatdi.

Tadqiqotning birinchi bosqichida oʻqituvchilarning rahbarlik kompetentsiyalari quyidagi asosiy yoʻnalishlar boʻyicha baholandi:

Tashkiliy kompetentsiya – dars jarayonini rejalashtirish va boshqarish;

Kommunikativ kompetentsiya – oʻqituvchilar, ota-onalar va hamkasblar bilan samarali muloqot oʻrnatish;

Psixologik kompetentsiya – o‘quvchilarning shaxsiy xususiyatlarini inobatga olish va ularni rag‘batlantirish;

Innovatsion kompetentsiya – yangi ta’lim texnologiyalaridan foydalanish.

Dastlabki tahlillar shuni ko‘rsatdiki, ishtirokchilarning aksariyati tashkiliy va kommunikativ kompetentsiyalar bo‘yicha yetarlicha tajribaga ega bo‘lsa-da, psixologik va innovatsion kompetentsiyalar bo‘yicha muayyan kamchiliklarga ega edi. Eksperimental tadqiqot natijalari

Eksperimental bosqich davomida o‘qituvchilarga maxsus trening va seminarlar o‘tkazildi. Natijalar tahlil qilinganda, quyidagi o‘zgarishlar kuzatildi:

Tashkiliy kompetentsiya – 75% o‘qituvchilar dars jarayonini rejalashtirish va sinfni samarali boshqarish ko‘nikmalarini oshirdi;

Kommunikativ kompetentsiya – 80% o‘qituvchilar o‘quvchilar va ota-onalar bilan samarali muloqot qilishda yangi yondashuvlardan foydalana boshladi;

Psixologik kompetentsiya – 70% o‘qituvchilar o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini inobatga olish bo‘yicha aniq strategiyalarni qo‘llay boshladi;

Innovatsion kompetentsiya – 85% o‘qituvchilar ta’lim jarayoniga yangi texnologiyalar va interfaol usullarni joriy etdi.

3. O‘qituvchilarning kompetentsiyalaridagi ijobiy o‘zgarishlar

Tadqiqot davomida o‘qituvchilarning rahbarlik kompetentsiyalari sezilarli darajada rivojlandi. Trening va seminarlar natijasida:

O‘qituvchilarning 90% i dars jarayonida yangi pedagogik texnologiyalar va usullarni tatbiq eta boshladi;

85% o‘qituvchilar sinf jamoasini samarali boshqarish va o‘quvchilarning o‘zaro hamkorligini yo‘lga qo‘yish bo‘yicha ilg‘or tajribalardan foydalandi;

O‘quvchilarning faolligi va mustaqil ishlash qobiliyati oshdi, bu esa ta’lim jarayonining samaradorligini ta’minladi.

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining rahbarlik kompetentsiyalarini takomillashtirishda quyidagi omillar muhim ahamiyatga ega:

O‘qituvchilarning doimiy kasbiy rivojlanishi uchun maxsus trening va seminarlar tashkil etish;

Innovatsion pedagogik texnologiyalarni ta’lim jarayoniga keng joriy etish;

O‘qituvchilarni zamonaviy boshqaruv usullari va yetakchilik ko‘nikmalari bilan tanishtirish;

O‘qituvchilarning tajriba almashish jarayonlarini rag‘batlantirish.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining rahbarlik kompetentsiyalarini takomillashtirishda tizimli yondashuv muhim hisoblanadi. Pedagogik innovatsiyalar, faoliyatga yo‘naltirilgan metodlar va o‘qituvchilarning uzluksiz rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash orqali ta’lim jarayonining samaradorligini oshirish mumkin. Umuman olganda, boshlang‘ich sinf

o'qituvchilarining rahbarlik kompetensiyalarini rivojlantirish ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish, o'quvchilarning o'qishga bo'lgan qiziqishini kuchaytirish va ularning intellektual hamda ijtimoiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu boisdan, o'qituvchilarni uzluksiz kasbiy rivojlantirishga qaratilgan tizimli chora-tadbirlarni ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish zarur.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Hasanboyeva, O., & Raximova, D. (2020). *Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish*. Ta'lim va innovatsiyalar jurnali, 2(3), 45–58.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2019). *O'zbekiston Respublikasi maktabgacha va umumiy o'rta ta'lim tizimini rivojlantirish bo'yicha strategiya* (PF-5847-sonli farmon). <https://lex.uz/docs/5847>
3. Jumanova, S. B. (2022). BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHISINING ONATILI VA O'QISH SAVODXONLIGI DARSLARI ORQALI MILLIY QADRIYATLARIMIZNI O'RGANISHNING SAMARALI OMILLARI. Results of National Scientific Research International Journal, 1(9), 311-321.
4. JS Ikromjonovna, X Muazzamxon "O'QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI" Educational Research in Universal Sciences 2 (14), 806-81
5. Saidahmedov, N. (2018). *Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining innovatsion faoliyati va metodik ta'minoti*. Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.
6. Jumanova, S. I. (2024). O'ZBEKISTONDA MAKTAB TA'LIMINI XUSUSIYLASHTIRISH VA PISA TESTIGA TAYYORLASH MASALALARI. Kokand University Research Base, 13-16.
7. Yuldasheva, G. (2022). *Pedagogik psixologiya: Boshlang'ich ta'limda rahbarlik kompetensiyasining shakllanishi*. Samarqand davlat universiteti nashriyoti.